2.4.3. Ohu aluste selgitused ja näited

Järgnevalt on loetelu iga punkti kohta esitatud selgitused koos näidetega. Lisatud on võimalikud kuriteokoosseisud, mille puhul tuleb arvestada, et tegu on näidisloeteluga. Tegelik koosseis sõltub suurel määral reaalse sündmuse asjaoludest, mis selgitatakse välja kriminaalmenetluses.

Punkt 1. Eesti põhiseadusliku korra vägivaldse kukutamise katse tähistab esmajoones riigipöördekatset ning võib hõlmata ka õigusvastast vägivaldset võimuhaaramist (sh juhul, kui see on olnud faktiliselt edukas). Selline oli näiteks Eestis 1924. aasta detsembris toimunud kommunistlik riigipöördekatse ehk relvastatud katse kukutada demokraatlik valitsus, samuti Ukrainas 2014. aasta aprillis läbi viidud Donetski ja Luhanski „rahvavabariikide" väljakuulutamine relvastatud jõu abil. Asjakohane näide on ka Türgis 2016. aasta juulis toimunud riigipöördekatse, kus osa relvajõududest püüdis võimu üle võtta. Samuti Myanmaris 2021. aasta

veebruaris toimunud sõjaväeline võimuhaaramine, millega tsiviilvõim kõrvaldati ja relvajõud riigi juhtimise üle võtsid. Karistusseadustikus on sellega seotud §-d 231 (Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivaldne tegevus), 233 (Välismaalase poolt toimepandud Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivallata tegevus) ja 235 (Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra vastane ühendus).

Punkt 2. Terroristlik tegevus tähendab nt poliitiliste eesmärkide nimel terroristliku taktikaga toime pandud vägivaldset akti, mis ohustab riigi julgeolekut või põhiseadusliku korra toimimist. Euroopas on terroristliku tegevuse näidetena laialt tuntud Pariisis 2015. aasta novembris toime pandud koordineeritud terrorirünnakud ning Brüsselis 2016. aasta märtsis toimunud rünnakud lennujaamas ja metroos. Karistusseadustikus on asjakohane koosseis sätestatud §-s 237 (Terrorikuritegu).

Punkt 3. Vägivallaga seotud kollektiivne surveaktsioon võib olla nt olukord, kus suur rühm inimesi kasutab vägivallaga ähvardades või seda rakendades (nt relvastatud meeleavaldus või rünnakud) survet isikute grupi või avaliku võimu organite vastu. Samuti füüsiliselt ja ebaseaduslikult (kasutades vägivalda) juurdepääsu tõkestamine elutähtsa teenuse taristule. Välja
võib tuua ka seaduslikele korraldustele mitteallumist riigi struktuuris/üksuses, millega kaasneb ähvardus või surve. Näiteks Ameerika Ühendriikides 2021. aasta jaanuaris toimunud Kapitooliumi ründamine, samuti Ukraina idaosas 2014. aasta märtsis ja aprillis toimunud „rahvamiitingud" relvastatud isikute toel ning Brasiilias 2023. aasta jaanuaris toimunud sündmused, millel rahvahulk tungis riigivõimu institutsioonide hoonetesse ja põhjustas ulatuslikku kahju.
Asjakohased näited on ka Põhja-Makedoonias 2017. aasta aprillis toimunu, kus protestijad tungisid parlamendihoonesse ja ründasid saadikuid, ning Sri Lankal 2022. aasta juulis toimunu, kus protestijad tungisid avaliku võimu organite hoonetesse (sh presidendipaleesse), häirides oluliselt institutsioonide toimimist. Karistusseadustikus on sellega seotud §-d 235 (Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra vastane ühendus), 238 (Massilise korratuse organiseerimine ja ettevalmistamine ning üleskutse selles osalemisele) ja 251 (Võimuhaaramine Kaitseväes või Kaitseliidus).

Punkt 4. Ulatuslik vägivallaga seotud isikugruppide vaheline konflikt võib olla olukord, kui etniliste või religioossete rühmade või kuritegelike grupeeringute vahel esineb süsteemne ja ulatuslik vägivald, mis ohustab riigi toimimist. Karistusseadustikus on sellega seotud § 238 (Massilise korratuse

organiseerimine ja ettevalmistamine ning üleskutse selles osalemisele). Näiteks saab tuua Rootsi kuritegelike jõukude omavahelise arveteklaarimise.

Punkt 5. Eesti Vabariigi mõne paikkonna vägivaldne isoleerimine viitab juhtumile, mille puhul mingi osa riigist eraldatakse vägivalla toel nii, et riik ei saa enam piirkonnas avalikku võimu teostada. Näide Ukrainast: Krimmi ja Ida-Ukraina okupeerimine 2014. aasta veebruaris, märtsis ja aprillis, mil need piirkonnad eraldati Ukraina kontrolli alt. Samuti paigutub selle punkti alla separatism koostöös kohaliku võimuga. Vägivaldse isoleerimise ja de facto kontrolli kaotuse paralleelina tuuakse sageli esile Transnistria piirkonda Moldovas, mis kujunes relvakonflikti järel keskvõimust eraldunuks ja kus Moldova ei kontrolli piirkonda tavapärasel viisil. Samuti võib tuua näiteks Gruusia separatistlikud piirkonnad Abhaasia ja Lõuna-Osseetia, kus keskvalitsuse tegelik kontroll on relvakonfliktide järel olnud piiratud. Karistusseadustikus on seotud koosseisud §-des 231 (Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivaldne tegevus) ja 2374 (Kuritahtlik sisenemine Eesti Vabariiki).

Punkt 6. Vägivallaga seotud pikaajaline massiline korratus on kestev ja ulatuslik rahutus või massiline vägivaldne sündmus. See punkt lisati erakorralise seisukorra seadusesse 2009. aastal, selgitusega, et massiline korratus võib küll olla seotud riigivõimu kukutamise katse või isikugruppide vahelise konfliktiga, kuid ei pea neid hõlmama. Samas võib pikaajaline ja ulatus-ik korratus, millega kaasneb tõsine vägivald, sõltumata selle tekkimise põhjusest, tuua riigile kaasa tõsise kahju ning ohustada põhiseaduslikku korda samal määral, kui teised loetelus esitatud ohud. Muudatuse seletuskirjas toodi esile, et need hõlmavad rahvahulga vägivaldsete õigusvastaste tegude toimepanemist (varalise kahju tekitamine, elu või tervist ohustav tegevus) ning et massilise korratuse mõiste täpsemaks sisustamiseks on võimalik lähtuda karistusõiguses teatud süütegude koosseisutunnusena kasutatavast massilisuse mõistest, mida täpsustab kriminaalkohtute praktika. Lisaks selgitati, et pikaajalisuse hindamisel tuleb lähtuda sellest, kas tegevus on püsiva kestusega tekitanud olukorra, kus põhiseadusliku korra tagamine ei ole õiguskaitseorganitel tavapärase metoodika ja ressursiga enam võimalik ning mille tulemuslik lahendamine eeldab vältimatult erakorraliseks seisukorraks ettenähtud vahendite kasutuselevõtmist. Ühtlasi rõhutati, et alus ei võimalda erakorralise seisukorra väljakuulutamist mis tahes vägivallaga seonduva isikutegrupi tegevuse tõkestamiseks, vaid selleks on vajalik korratuse erakordne pikaajalisus ja ulatus. Seega on punktide 3 ja 6 eristamisel oluline pöörata tähelepanu avaldatavale survele ja korratuste ajalisele mõõtmele.

Näiteks võib olla nn pronksiööladne sündmus, kui see kasvaks üleriigiliseks ja pikaajaliseks nii, et ohustaks riigi toimimist ning sellel oleks põhiseaduslikku korda ohustav eesmärk või olemus. Näide Ukrainast: 2014. aasta aprillist alates Ida-Ukrainas toimunud Venemaa eriteenistuste juhitud rahutused, mis kasvasid üle relvakonfliktiks. Rahvusvaheliselt võib pikaajalise ja ulatusliku vägivallaga seotud massilise korratuse näitena tuua ka mitmepäevased rahutused, mis halvendavad oluliselt avaliku võimu toimimist ja avalikku turvalisust (nt ulatuslikud rüüstamised ja vägivallateod eri piirkondades), nt Prantsusmaal mitmes linnas 2023. aasta juunis ja juulis toimunud mitmepäevased rahutused.

Lisaks võib rahvusvaheliste näidetena tuua Inglismaal 2011. aasta augustis toimunud rahutused ning Lõuna-Aafrikas 2021. aasta juulis toimunud ulatuslikud rahutused ja rüüstamised. Samuti võib eskalatsiooni ja ulatuse näitena tuua Kasahstanis 2022. aasta jaanuaris toimunud rahutused. Ameerika Ühendriikides 2021. aasta jaanuaris toimunud Kapitooliumi ründamine sobitub suhtelise lühiajalisuse ja ruumilise kontsentreerituse tõttu sisuliselt pigem punkti 3 (kollektiivne surveaktsioon) ning on seetõttu

eespool juba käsitletud. Asjakohased näited võivad olla ka Iisraeli–Palestiina konfliktiga seonduvad ulatuslikud meeleavaldused, mis

võivad üksikjuhtudel eskaleeruda vägivallaks või põhjustada kokkupõrkeid meeleavaldajate, vastumeeleavaldajate ja korrakaitseorganite vahel. Selliste juhtumite puhul ei saa välistada, et ulatuse ja kestuse koosmõjul võib kujuneda olukord, mis häirib oluliselt avaliku võimu toimimist ja avalikku turvalisust ning võib kasvada riigi toimimist ohustavaks korratuseks. Karistusseadustikus on seotud koosseisud §-des 231 (Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivaldne tegevus) ja 238 (Massilise korratuse organiseerimine ja ettevalmistamine ning üleskutse selles osalemisele).

Punkt 7. Ulatuslik illegaalsete relvaformeeringute tegevus tähistab näiteks juhtumeid, kui kontrolli alt väljas olevad illegaalsed relvastatud rühmitused või paramilitaarsed organisatsioonid (väljaspool riigi seaduslikke jõustruktuure tegutsevad relvi valdavad ning sõjaväelisi harjutusi harrastavad rühmitused) tegutsevad organiseeritult, kestvalt ja märkimisväärses ulatuses. Konkreetne näide Ukrainast: nn rohelised mehikesed Krimmis 2014. aasta veebruaris ja märtsis või vabatahtlikud relvaüksused Donbassis alates 2014. aasta aprillist. Näitena võib tuua ka Haitis jätkuva relvastatud jõuguvägivalla ja olukorra Port-au-Prince'is, kus relvastatud rühmitused on kontrollinud märkimisväärset osa linnast, takistades riigi tavapärast toimimist. Samalaadseid ebaseaduslikke relvarühmitusi võib leida ka teistest Ladina-Ameerika, Aafrika ning Kagu-Aasia riikidest, kus peetakse ideoloogilist, terroristlikku või kuritegelikku äri toetavat relvastatud võitlust seadusliku võimu vastu. Karistusseadustikus on seotud koosseisud §-des 231 (Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivaldne tegevus) ja 255 (Kuritegelik ühendus).

Põhiseaduslikku korda ähvardav oht tuleb iga kord määratleda, st seostada konkreetsete eluliste asjaoludega, ning põhjendada piisavalt põhjalikult, kuidas otsusetegija mõistet selgitab.

Viimati uuendatud 17.09.2026